

VLČNOVSKÁ JÍZDA KRÁLŮ V DÍLE JANA JANČI

Jiří Jilík, Uherské Hradiště

V letošním roce uplynulo 150 let od narození spisovatele a novináře Jana Janči z Vlčnova, který nám ve svém díle zanechal literární obraz jízdy králů, jak ji zažíval jako chlapec v sedmdesátých letech 19. století. Úryvky z jeho prací *Dívčí puček* a *Z Jožkových zápisků* dotýkající se tématu jsou v odborném tisku publikovány vůbec poprvé.

Jen pamětní deska na domě v ulici Rybáře ve Vlčnově připomíná, že se zde, v čísle popisném 37, narodil spisovatel a novinář Jan Janča (3. 9. 1866 – 27. 1. 1928). Jeho tvorba je současné čtenářské generaci v podstatě neznámá, neboť na výtisky knih a ročníků jím vydávaných novin již dříve než století usedá prach v archivních depozitech knihoven, a patrně ani v době Jančova života nebylo ve Vlčnově mnoho těch, kdo měli zájem a možnost se s jeho dílem seznámit. Jan Janča totiž po ukončení školní docházky Vlčnov opustil a již nikdy, s výjimkou občasných návštěv matky, dokud žila, se do rodné obce nevrátil. Časem upadl v zapomenutí stejně jako jeho tvorba. A to přesto, že se podstatným způsobem podílel na uchování „paměti“ jízdy králů a na popularizaci tohoto obyčeje. Jen občasný medailonek v regionálním tisku při příležitosti jubileí a zmíněná pamětní deska udržovaly během bezmála devíti desetiletí, které uplynuly od Jančovy smrti, o jeho osobě určité povědomí. Teprve malý výbor Jančovy tvorby nazvaný *Dívčí puček*,¹ vydaný v roce 2008 pro Klub sportu a kultury ve Vlčnově, doplněný životopisnou statí, statí o národopisném odkazu a bibliografií, je podnes jediným podstatným zdrojem informací o životních osudech a tvorbě tohoto Vlčnovjana.

Narodil se 14. září 1866 ve Vlčnově v rodině čtvrtlánika Františka Janči. Po absolvování obecné školy navštěvoval české gymnázium v Olomouci, po maturitě odešel do Prahy studovat práva, která však nedokončil. Novinářskou dráhu začal jako spolupracovník olomouckého *Našince*, ve své době nejznámějšího a nejčtenějšího moravského listu. V roce 1892 jej získal pro vedení *Slováckých novin* jejich uherskohradištský vydavatel Josef Stancl. Staročeská politika, kterou list v duchu politických názorů vydavatele hájil, však Janču nespokojovala. Inklinoval k mladočeské opozici, a tak po necelých dvou letech zakládá v Uherském Hradišti svůj vlastní list *Slovač*, který dává do služeb mladočeské opozice. Po několika letech z rodinných důvodů přenáší svůj list do Prostějova, kde vychází pod názvem *Slovan*. V roce 1896 se stěhuje do centra politického dění do Vídně. Zde se uplatňuje jako spisovatel a vydavatel. V roce 1908 se ujímá redakce českého *Vídeňského deníku* a v jeho čele stojí do roku 1912. Ve Vídni se politicky angažuje jako obhájce práv české menšiny a je členem skupiny spisovatelů, která se ve Vídni věnuje česky psané literární tvorbě. Na počátku světové války se vrací do vlasti. Po vzniku Československa postupně jako novinář působí v několika moravských periodikách, naposledy jako odpovědný redaktor brněnského listu *Ruch*. Je členem výboru *Moravského kola spisovatelů* a jednatelem brněnské odbočky *Syndikátu československých novinářů*. Zemřel 27. ledna 1928.

Významný rodák – to je však jen jeden, lokální úhel pohledu. Jan Janča jako žurnalista a beletrista patřil ve své době zejména na Moravě a v prostředí české menšiny v Dolním Rakousku k politicky angažovaným novinářům a ke čteným autorům. Arne Novák jej v *Přehledných dějinách literatury české* označuje za „vůdce tamní žurnalistiky“ (rozuměj české žurnalistiky ve Vídni, kde Janča od roku 1896 do roku 1916 působil).² I Jančovo působení ve spolkových orgánech moravských novinářů a spisovatelů v období první re-

publiky leccos napoví o jeho kdysi významném postavení v literárním a v žurnalistickém prostoru.³

V naší studii nás zajímá nikoli samotná osobnost Jančova, ale jeho tvorba, pokud se týká vlčnovské jízdy králů. Janča se totiž nejednou literárně inspiroval prostředím rodné obce a ve svých povídkách a fejetonech nám zanechal unikátní dokument o Vlčnově ve druhé polovině 19. století. Zvláště cenné je pak zjištění, že je autorem nejstaršího nám známého literárního popisu vlčnovské jízdy králů.⁴ Jen na okraj současně připomeňme, že to byl právě Jan Janča, kdo přivedl v roce 1891 do Vlčnova malíře Jožu Uprku, který si zde zřídil ateliér a během několika následujících let namaloval slavný obraz Jízda králů ve Vlčnově.⁵

A tak nejen Uprkovou, ale nepřímou i Jančovou zásluhou vlčnovská jízda králů vyjela – obrazně řečeno – z lokálního vlčnovského prostoru do prostoru veřejného, jímž se pohybuje podnes.

Jan Janča se jízdou králů zabývá ve dvou textech. Starší text, povídka Dívčí půček, vyšel v povídkovém souboru U nás pod Karpaty vydaném v roce 1916.⁶ Autor v ní vypráví příběh osmnáctiletého selského chlapce Tomáše Králíčka, jemuž ostatní přezdívají „dívčí půček“⁷ a který poté, co jeho otec předčasně zemřel, žije s matkou a vzorně se stará o celé hospodářství. Ostatní chlapci jej vybrali za krále a Tomáš, když jej zástupci chlapců navštíví, po jistém váhání souhlasí. Vrcholem povídky je zachycení příprav a průběhu jízdy králů.

Druhý text, nazvaný Z Jožkových zápisků, vyšel v roce 1926 ve dvanácti pokračováních v brněnském deníku Ruch.⁸ Vypravěč Jožka vzpomíná na své dětství prožité v sedmdesátých letech 19. století na slovácké vesnici a měsíc po měsíci zaznamenává vše, co mu utkvělo v paměti, ať jde o soukromý život v rodině i ve veřejném prostoru, ve škole, v obci, kostele, při hrách apod. V textu podepsaném pseudonymem Kara Mustafa však nikde nepadne název obce, k níž se hrdinovy vzpomínky vztahují, a tak není divu, že tento memoárový text nebyl s Jančou a Vlčnovem ztotožněn a odkaz na něj nenalezneme v žádné práci týkající se Vlčnova a jeho lidové kultury. Že jde o Vlčnov, si čtenář znalý Vlčnova uvědomí teprve, když se začte do následujícího textu:

Historie naší dědiny není jasná. Neví se, kdy a jak vznikla. Jen ona tři jména cosi napovídají. Valy a Hradištěk jsou vrchy, oddělené od sebe úžlabinou značně šíře. Mohlo by se souditi, že tu byly kdysi zámky, či hrady, či vůbec nějaká opevněná místa. Zda tomu bylo skutečně tak, není zjištěno. [...] Na Valech je škola a na Valech jsou chalupy chalupníků. Pod Valy je část dědiny, kterou protéká potok a která se nazývá Rybáře. Od čeho to jméno? Býval tu kdysi rybník? Bydleli zde rybáři? Dnes jsou po jedné straně selské usedlosti, po druhé straně skupina chaloupek a nad nimi obecní budova. Na Hradišťku, pod nímž rovněž teče potok, jsou pole.

(Janča 2008, 13)

Názvy místních částí Hradištěk, Vala a Rybáře, odrážející místní historické reálie, jsou ve Vlčnově zaužívány přinejmenším dvě století. Kdo se skrývá pod neobvyklým pseudonymem Kara Mustafa, zjistíme nahlédnutím do tiráže listu – v letech 1925 až 1927 byl šéfredaktorem Ruchu právě Jan Janča. Obsahem seriálu Z Jožkových zápisků jsou tedy Jožkovy = Jančovy autobiografické vzpomínky na vlastní dětství, a to nejpozději do roku 1878, kdy po ukončení obecné školy ve Vlčnově odchází studovat do Olomouce.

Využijme tedy obou pramenů, a to jak povídky Dívčí půček, tak vzpomínkové práce Z Jožkových zápisků, a podívejme se, jak vypadala vlčnovská jízda králů zhruba před sto čtyřiceti lety, případně zda a jak se lišila od současné. Přestože nejde o texty odborné povahy, nemáme důvod Jančovi v jeho popisu nedůvěřovat. Jako vlčnovský rodák ze selské

rodiny znal z vlastní zkušenosti vše, co s obyčejem souviselo. Nepochybně se sám jízdy králů jako člen královské družiny účastnil a není vyloučeno, že byl i králem, jak to naznačují některé autobiografické rysy povídky *Dívčí půček*.

V obou textech autor líčí čas přípravy, které začínají výběrem krále.

Jízda králů konala se ve svatodušní pondělí odpoledne. Ale přípravy na ni děly se již dlouho před tím. Předně bylo nutno vyhledat počestného krále, hochu sotva škoře odrostlého, který však uměl dobře jezdit na koni. Na králi nesmělo být mravní úhony, na to se přísně dbalo.

(Janča 2008, 39)

Nejen ve Vlčnově, ale i všude jinde se obyčej konal o svatodušním pondělí. Po zrušení svatodušního pondělí jako svátečního volného dne začala se jízda králů odbývat o svatodušní neděli. Teprve od roku 1977, kdy se pořádání ujal nově vzniklý Klub sportu a kultury, opustili pořadatelé jízdy králů ve Vlčnově termín daný církevní tradicí a z pohyblivého svatodušního svátku přenesli datum konání na pevný termín, kterým je poslední květnová neděle. Stalo se tak v době, kdy Vlčnov postupně transformoval v podstatě lokální zvyk na nadregionální národopisné slavnosti, kterým bylo třeba dát v kalendáři pevný termín.

O stáří, resp. mládí krále, nerozhodoval věk, ale ona *mravní zachovalost*. Pokud byl chlapec panic, mohl být stejně starý jako *legrúti* (rekruti), jak jsou ve Vlčnově tradičně označováni členové královny družiny. Tomáši Králíčkoví, hrdinovi povídky *Dívčí půček*, dochází osmnáctiny, a přesto je vybrán za krále. Mezi ním a zástupcem chlapců se odehrává tento dialog:

„Šak já ťa volám mezi nás jenom proto, že ťa chceme udělat králem.“

„Mňa? Králem?“

„Tebe. Všeci chlapani povídajú: Byl dívčí půček,⁸ ale včil za galankú nechodí. A králem môže být, jenom kdo nechodí ješče v noci za galankú. Šak viš sám najlepší.“

(Janča 2008, 62)

Jak však vyplývá z první citace, která hovoří o chlapci „sotva škoře odrostlém“, byl tak vysoký věk spíše výjimkou.

O tom, jaký bude výsledný dojem celé slavnosti, rozhodovaly vlastní přípravy.

A když konečně byl král nalezen, bylo třeba opatřit mu pěkného nevidokého koně, sehnat výstroj pro krále, pro pobočníky a pro opentlení koní. Nezbylo, než aby děvčice vypomohly ze své zásoby pentlí a čelenek a tureckých šátků i tibetsků [vlněný šátek]. V neděli večer napletly se koním z hřív a ocasů lelíky (copy), jež rozpletly se až v pondělí odpoledne. Hřívky a ocase byly nakadeřené a do kadeří vplétaly se stužky a pentle. Král, pobočníci i jejich koně byli vyzdobeni nejvíce. Král a pobočníci byli přestrojeni do ženských šatů, král měl obličej zastíněný pentlemi, byl jako pod závojem a v ústech měl růži, ruce měl v bok. Nesměl se držet ani hřívky, ani opratí. Koně mu vedli oba pobočníci, držíce v pravicích tasené zakřivené šavle. Také ostatní krále byli vyšňořeni, ale ne tak přepychově jako král s pobočníky. V družině krále byli hlasatelé a sběratelé darů, jež přijímali do ručních košíků. (Janča 2008, 39–40)

Po dvoře zvonily zvonky a chřestily rolničky, leskly se na slunci hedvábné pentle a skleněné gaňky; krále zkoušeli sedla, parádili se – Tomáš a panoši do ženských šatů, s opentlenou vydrovkou na hlavě, s pentlemi, splývajícími po stranách, vzadu i vpředu přes obličje. Obličej králův a panošů musí být pentlemi tak zahalený jako tvář turecké princezny. Tomáš dobře si připevnil sedlo a dobře je vyzkoušel. Byl spokojen. Jako král nesmí se držet opratí, jeho koně musí vésti

panoši, sedící na koních po obou stranách; král sám musí mít ruce v bok a jet musí tak nejen pomalu, ale i tryskem. Tomáš byl dobrý jezdec a v sedle sedělo se mu jako v peřinách.

(Janča 2008, 66)

Z popisu je patrné to, co už známe z Uprkova obrazu – ke zdobení koní se používalo textilií, nikoliv papírová výzdoba, jak je tomu v současnosti.⁹ Používaly se zejména stužky a pentle původně užívané jakou součástí pentlení nevěst a družiček, které jsou ve Vlčnově tradičně označovány jako družice. Kromě jiného se podle Jančova popisu uplatňovala i *gaňka*. *Ganka* (také *gánka* či *kánka*) je širší stuha, kterou bychom mohli vysvětlit také jako poněkud dozadu položenou čelenku. Tato *ganka*, bohatě zdobená skleněnými perličkami našitými do kruhových obrazců, je výraznou pohledovou částí věnce vlčnovských družic. Na *ganca*, která tvoří vysoce zdobný pás nad čelem družice, jsou v místech uší zavěšeny kulaté barevné terčíky, tzv. *naušnice*. Patrně obdobně, od ucha k uchu, pokrývala *ganka* hlavu koně. *Ganka* je dnes nahrazena papírovou výzdobou, stejně jako *naušnice*, jejichž místo dnes zaujímají tzv. tužkové růže.

Naší pozornosti by neměla uniknout zmínka o „opentlené vydrovce“, čepici z vydří kožešiny na hlavě králově. Dnes je královská koruna složena z klobouku a věnečku. Klobouk je pošitý na rovném dýnku červeným kamrholem, který je charakteristickým znakem vlčnovského mužského kroje. Král a pobočníci mají obvod klobouku pošit dokola textilními mašlemi, které opět v původní funkci sloužily jako součást nevěstovského pentlení. Výzdobu doplňuje věneček z textilních květů, který nosí družičky k prvnímu svatému přijímání. Velmi obdobně byla zdobena i původní vydrovce. V souvislosti se změnou zdobení koní se na vrchol královské koruny dostala velká trikolorová růže, která tvoří v současné době její dominantu.¹⁰

Požadavek, že se král nesmí držet opratí, ale celou objížďku vykonává s rukama v bok, je dnes nemyslitelný vzhledem k nedostatečným zkušenostem chlapců z jízdy na koni. Ta kdy si patřila ve Vlčnově ke zcela samozřejmým dovednostem mládeže. Janča ve vzpomínkovém textu uvádí, že „...nejen někteří chlapci, ale i některé děvčice dovedly se postavit v největším trysku jednou nohou na koně a pak s druhou nohou ve vzduchu, držíce koně za ohlávku, jeli jak čerti.“ (Janča 2008, 43)

Jízda králů ve Vlčnově začínala odpoledne po požeňnání.

Krále vyrazili z vrat domu králova. Král, pobočníci a nejužší družina jeli po cestě, hlasatelé a sběratelé dárků po chodníku podél domů. (Janča 2008, 40)

Obličeť králův a panošův musí být tak zahalený, jako tvář turecké princezny. [...] „Nikoho sa nebojíme, máme krála udatného, ale velmi poctivého,“ zadeklamovali si vyvolávači. (Janča 2008, 66–67)

„Horní, dolní, domácí, přespolní, co vám budem povídat v svatodušní pondělí,“ – ozvalo se dědinou a hlasatelé velebili „krála počestného“ a děvčice nakládaly sběratelům připravené dary: vejce, klobásy, slaninu, peníze. (Janča 2008, 40)

Na těchto úryvcích je zajímavé sledovat pojmenování jednotlivých členů královské družiny. Označení hlasatelé a výběřčí se již v obci neuzívá, stejně jako výrazu panoši pro dva nejbližší strážce krále jedoucí v ženském kroji a s tasenými šavlemi, který byl nahrazen výrazem pobočníci. (Archaický výraz panoši odpovídá podnes v Hluku i v Kunovicích užívanému výrazu pážata.) K ústupu od striktního dělení funkcí na vyvolávače (hlasatele) a výběřčí (sběratelé dárků) došlo postupně v posledních dvou desetiletích, kdy všichni členové družiny za vyvolávky přijímají peněžní obdarování. Proto dnes mají kovovou kasičku

na peníze kromě krále a pobočníků všichni ostatní jezdci. *Legrút* sice přispívá určitým podílem do banku, z něhož jsou hrazeny společné náklady, ale zbytek „peněžní koledy“ mu zůstává. A tak příjem zvláště pohledných *legrútů*, zdatných jezdců a vtipných a odvážných deklamátorů není zanedbatelný. V době, kdy jezdil „svou“ jízdu králů Jan Janča, bylo obdarování drobnými penězi zanedbatelnou výjimkou. Jak již víme i z citací, výběrčí byli obdarováni produkty selského hospodářství – vajíčky, klobáskami, slaninou apod., z nichž si po skončení objížďky družina uspořádala „hostinu“. Připomeňme také nepopiratelný fakt – pospolitost *legrútů* a z ní vyplývající pocit solidarity jsou záležitostí minulosti. Současní jezdci již dávno nejsou vesnickou chasou v tradičním pojetí, či dokonce svého druhu stavem, jak tomu bylo ve Vlčnově. Dnes jsou to chlapi jednoho ročníku, které teprve jízda králů na čas spojila k naplnění tradice. Z této skutečnosti mimochodem vyplývá i znatelný úpadek prestiže králových pobočníků (panošů). Chránit krále bylo čestnou funkcí, jíž byli pověřováni nejsilnější a často tedy i autoritativní reprezentanti ročníku. Dnes je problémem pro tuto funkci chlapce vůbec získat, a to hlavně proto, že pobočníkům nekyne naděje na „finanční ocenění“.

Hlasatelé byli zároveň i velebiteli a kazateli dívčích předností a vad.

*Před vaším domem roste tráva,
že ta vaša Marina nerada vstává.*

Hylóm!

A bylo hanby před celou dědinou a Marina jistě se pak vynasnažila, aby se polepšila.

*Před vaším domem je veliká luža,
že ta vaša Anča má líčka jako růža.*

Hylóm!

To už byla pocta, která stála za celý „polt“ slanin. (Janča 2008, 40)

*Před tímto domem roste lipka,
že je vaše Anička bystrá jak rybka.*

Hylóm! Hylóm!

Anička se zapýřila a maměnka honem nesly vyvolávači nadílku: vajíčka, kousek slaniny, kousek klobásy, jež zbyla ještě z ledna.

*Před tímto domem roste tráva,
že vaša Poluša nerada vstává.*

Hylóm! Hylóm!

Poluša byla by se hanbou do země propadla a tatíček div s tatarem na krále nevyletěl. Taková hanba! „Ale to máš z toho, lenochu lenošný,“ zlobila se maměnka, nevědouc, jak se hanbou bude moci ukázati venku. (Janča 2008, 67)

Jak je patrné z líčení, průběh objížďky vesnicí se v zásadě od současnosti nelišil. Proměnila se však obyčejová podstata, neboť v současné jízdě králů již jsou potlačeny sociální obyčejové funkce. Vyvolávky jezdců jsou dnes již výlučně určeny divákům s cílem pobavit je vtipným veršíkem nebo bonmotem a pohnout je tak k příspěvku do kasičky. V minulosti, kdy se jízda králů obracela výlučně do vlastní obce, směřovali vyvolávači svůj pochvalný veršovaný komentář nebo naopak satirický osten do řad spoluobčanů s cílem veřejně upozornit na poklesky a prohřešky, které během roku vesnice zaznamenala, nebo pochválit tam, kde to bylo na místě. Je nasnadě, jak je to patrné i z citací, že vyvolávky často směřovaly do řad dívek na vdávání upozorňující na jejich dobré nebo také problematické vlastnosti – „*pravý soudný den připravili děvčatům, jež ani k práci nebyla, ani do kola*“, vzpomíná Janča. (Janča 2008, 67)

Na rozdíl od současnosti, kdy vyvolávání otevírá slovní výraz „hýlom“, Janča důsledně v obou pracích klade přízvuk na druhou slabiku: „hylóm!“. Badatel Antoš Horsák z Kunovic shledával původ tohoto výrazu v maďarském „hivom“ – „volám“.¹¹

Poté, co objeli jezdci s králem vesnici, složili v domě krále vše, čím byli obdarováni a vydali se na další objížďku do některé ze sousedních dědin a někdy i do Uherského Brodu.

Krále objeli dědinu, složili u krále dary, aby se jim udělala hostina a teď tryskem se vydali k sousední dědině vyhledat tamní krále a svěst turnaj. Někdy se stalo, že sousední králé se jim vyhnuli, někdy zase, že jim vyjeli naproti – jak se kdy cítili. (Janča 2008, 40)

V historii jízdy králů jsou nejednou vzpomínány střetnutí při setkání dvou jízd králů, někdy končící i zraněními. Z úryvku je však patrné, že bitka byla až krajním řešením. Předbíhal jí totiž zápas králů nebo jejich zástupců.

Turnaj nevyhrál by mladičský počestný král. Proto rychle na jeho koně přesedl největší silák, a když přiblížili se sousedi, byli hrdě vyzváni na souboj. Oba „králi“ vyjeli proti sobě, napřáhli pravice, chytili se za ukazováky a jeden snažil se druhého stáhnout s koně. Komu se to podařilo, byl vítězem a cizí král zajatcem. Bylo třeba vykoupit ho darem, pohostěním, anebo bylo třeba jít do zajetí a – dát se pohostit. A soupeři setrvali v hoštění a radovánkách dlouho pohromadě. Někdy bylo třeba sousední krále honit a k turnaji donutit. Při spatření našich králů dávali se sousedé nezřídka na útěk, hnali koně silou mocí, ale naši byli jak čerti. Dohnali je a pak docházelo k bitce, která nebyla již tak nevinná. (Janča 2008, 40)

Janča dokládá, že při střetnutí družin panovala pravidla. O „přetahování králů za prsty“ se zmiňují i jiní autoři,¹² nikoli však jmenovitě ve vztahu k Vlčnovu. Ani v orální paměti Vlčnova není dochována sebemenší zmínka o takovém průběhu. Také informaci o tom, že mladičského krále mohl zastoupit starší jezdec, bychom v pramenech vlčnovské jízdy králů marně hledali.

Naši „králé“ byli široko daleko známi nejen pestrostí sálavých barev – však Jožka Uprka dobře později věděl, kam si zajít pro motiv králů -, ale i svým množstvím a svou nepřemožitelností v trysku i zápase. [...] Neslyšel jsem, že by naši králé byli kdy poraženi. Ani v turnaji, ani v bitce. Proto byla jejich sláva široko daleko veliká. Na ty doby bohatě obdarovali je i ve městě, když tam některý rok přijeli. A to už něco znamenalo. (Janča 2008, 39–40)

Závěrečný výrok Jančových vzpomínek není jistě přehnaný. Vlčnov byl i v 19. století velkou a bohatou vesnicí. Podle oceňovacího operátu z roku 1843 měl Vlčnov 1117 obyvatel a v obci se chovalo 122 koní.¹³ Byť samozřejmě jezdila jen část chlapců, tvořili velké seskupení, které již na dálku muselo budit respekt družin z okolních mnohem menších vesnic, jako jsou sousední Veletiny nebo Hradčovice.

Dnes už svědky autentických galantních či méně galantních soubojů jízd králů nemůžeme být, neboť počátku třetího tisíciletí se na Slovácku v běhu času dočkaly pouze jízdy králů v Hluku, Kunovicích a Skoronicích, vedle námi sledovaného Vlčnova. Přestože Vlčnov, Hluk a Kunovice jsou blízké obce, setkání družin je vyloučeno proto, že se v každé z těchto obcí koná slavnost v jiné periodicitě (v Kunovicích jednou za dva roky, v Hluku vždy po třech letech) a v jiném termínu, neboť každá obec usiluje o co největší návštěvnost. Tak zmizel z jízd králů prvek soutěživosti, který kdysi patřil k důležitým zdrojům i motivům její kontinuální existence.

A zbývá ještě jeden poznatek o vlčnovské jízdě králů, který se vztahuje k výkladu jejího původu. Ten se ve Vlčnově odvozuje od teorie antropologa a etnografa Jana Pavelčíka¹⁴ a etnografa Josefa Beneše,¹⁵ kteří ji považovali za relikv davného iniciačního rituálu. Jízda králů podle nich byla jakousi zkouškou dospělosti, kterou podstupuje vždy jen skupina chlapců dospívajících v muže. Donedávna to byli *legrúti*, odvedenci, kteří měli v daném roce nastoupit k výkonu vojenské služby. Vlčnovský šohaj tedy nemohl jezdit „za krále“ dvakrát či vícekrát, jak je tomu v Hluku i v Kunovicích. I poté, co byla základní vojenská služba zrušena, zůstává pro výběr jezdců zachována časová podmínka věku – jezdcem může být ve Vlčnově jen chlapec *legrútského* věku, tedy ne starší osmnácti let. Pokud dochází v posledních letech k výjimkám, jsou dány demografickým vývojem – některé ročníky jsou tak slabé, že je třeba družinu posílit chlapci z ročníků, které již jízdu králů absolvovaly. Jan Janča však kupodivu nikdy „legrúty“ v souvislosti s jízdou králů neuvádí. Ve vzpomínkové práci mluví jen o *králích* nebo prostě *chlapcích*, rovněž v Dívčím púčku mluví vždy jen o *chlapcích* nebo *šohajích*.

Znamená to snad trhlinu v iniciační teorii o původu zvyku? K tomu podává vysvětlení vedoucí etnografického oddělení Slovákého muzea Marta Kondrová, rodačka z Vlčnova:¹⁶ „Pokud bychom se pokusili vyvrátit nebo objasnit iniciační rovinu zvyku, museli bychom jít do hloubky a na základě všech dostupných dokladů se znovu a znovu zamýšlet nad původem i významem jízdy králů, a to by vydalo přinejmenším na studii. Celou věc je třeba vidět v historických souvislostech. Jízda králů jako legrútská záležitost souvisí mimo jiné s historií branné povinnosti. Do roku 1868, na základě zákona Josefa II. z roku 1781, byly odvody povinné pro nejchudší vrstvy, ale byly realizovány jen v případě potřeby, respektive válečného stavu a aktuálního potřebného počtu vojáků, kteří se většinou odváděli z nejchudších rodin. Služba byla v té době ještě doživotní, takže často docházelo k odvodům násilným. Navíc určité sociální vrstvy byly branné povinnosti ušetřeny a bylo možné se z ní vyplatit za astronomickou částku 1200 zlatých. Od roku 1868 byla zavedena všeobecná branná povinnost, která zahrnovala muže ve věku 20–22 let. Odvody se konaly už každý rok, služba byla tři roky u pozemních sil (postupně se zkrátila až na dva roky – v roce 1912).¹⁷ Vojenská služba se od šedesátých let 19. století stala postupně prestižní záležitostí a především na Slovácku se termín odvedenec „rekrut, legrút“ stal synonymem pro vrchol v hierarchii svobodné mládeže s právem poručit si sólo a chodit za galánkami [...] Věk osmnácti let tedy u legrútů a jejich právu jet jízdu králů také souvisel se změnou branného zákona (tuším to bylo až po druhé světové válce). V hierarchii dědiny tedy byli podle legrúti, kteří se ihned po tom, co předešlý ročník nastoupil na vojnu, začali nazývat jako legrúti. Po návratu z vojny se mladíkům říkalo stará vojna (Vlčnov i jiné lokality) a brzy se ženili a zakládali rodiny. Je tedy logické, že pokud jezdila jízdu králů svobodná chasa a na tom se jednotlivé popisy jízdy králů shodují; po návratu z vojny to už možné nebylo. Jaká přesně byla situace v královské družině před ustálením pravidelných odvodů, můžeme jenom spekulovat, protože nejsou žádné relevantní záznamy. Jízdu králů také s velkou pravděpodobností nejeli všichni dospívající mládenci v obci, protože synové nemajetných chalupníků neměli koně. V době, kterou popisuje Jan Janča, tedy sedmdesátá až osmdesátá léta 19. století, nebyly ještě zřejmě odvody podle jednotlivých ročníků a věková hierarchie mládeže, jak je známa z meziválečných let v povědomí dědiny, zakořeněná a ustálená. Je tedy logické, že Janča o nich mluví jako o králích. Ve Vlčnově se dodnes běžně říká, a ten XY už jezdil za krále? Mysleno: bylo mu už 18 let?“

Jak uvádí Martina Pavlicová, i v Hluku bylo ještě v meziválečném období zvykem, že jezdily jízdu králů jen odvedenecké ročníky. Zde toto nepsané pravidlo zaniklo během okupace v souvislosti s nepravidelným konáním a přerušováním tradice jízdy králů.¹⁸ K tomu ovšem ve Vlčnově nedošlo!

Dílo Jana Jančí je v mnoha ohledech jedinečným pramenem pro poznání života na vesnici v sedmdesátých až osmdesátých letech 19. století. O to cennější, že je vázáno k jednomu konkrétnímu místu. Autor nám mimo jiné nabízí několik zajímavých pohledů z hlediska poznání jízdy králů a její vůbec nejstarší literární obraz. Etnograficky jsou nesmírně cenné jeho poznatky týkající se především výzdoby koní, oblečení jezdců i přímého průběhu obřádků.

Každý lidový obyčej má v čase svůj život a tedy i svoji historii. Novinář a spisovatel Jan Janča nám svou tvorbou poskytl možnost podívat se na vlčnovskou jízdu králů očima, jimiž jí vidali Vlčnovjané někdy před sto čtyřiceti lety.

Poznámky:

- 1 J a n č a, Jan. *Dívčí půček*. V Uherském Hradišti: Pro Klub sportu a kultury ve Vlčnově vydalo nakl. JJ, 2008. 127 s.
- 2 N o v á k, Arne a N o v á k, Jan Václav. *Přehledné dějiny literatury české: od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc: R. Promberger, 1936–1939. 1804 s.
- 3 J i l í k, Jiří. Novinářské působení Jana Jančí. *Vlastivědný věstník moravský* 35, 1983, č. 3, s. 273–281.
- 4 K nejstarším popisům jízdy králů v historické a národopisné literatuře patří záznamy z pera Albina Heinricha pro topografii Gregora Wolneho Die Markgrafschaft Mähren, topografisch, statistisch und historisch geschildert z roku 1835, a Bedy Dudíka Catalog der nationalen Hausindustrie und der Volkstrachten in Maehren z roku 1873. Popisy jízd králů z druhé poloviny 19. století nalezneme i v díle Františka Bartoše, Čeňka Zírta, Josefa Klvani a dalších, o nichž: F r o l e c, Václav a kol. *Jízda králů: lidový obřad, hra, slavnost*. Praha: TEPS, 1990. 175 s. V žádném z těchto pramenů se však nejedná výlučně o popis jízdy králů z Vlčnova.
- 5 J i l í k, Jiří. *Záhadná jízda králů: příběh tradice zahalené tajemstvím*. Brno: CPRESS, 2014. 183 s.
- 6 J a n č a, Jan. *U nás pod Karpaty: povídky ze Slovače*. Olomouc: R. Promberger, 1916, s. 96–110. Nově: J a n č a, Jan. *Dívčí půček*, c. d., s. 54–69.
- 7 Dívčí půček, nářeční výraz, spisovně „dívčí pupíček“, označuje chlapce, který se neúčastní chlapeckých her a pohybuje se raději v dívčí společnosti.
- 8 Z Jožkových zápisků. *Ruch*, 15. 1. 1926, č. 11, s. 1 a 2 a dále. Nově: J a n č a, Jan. *Dívčí půček*, c. d., s. 5–53.
- 9 Viz B e n e š, Josef. Výzdoba koní v jízdě králů na Uherskobrodsku. *Malovaný kraj* 23, 1987, č. 3, s. 16–17. Týž: *Vlčnovská jízda králů: národopisný průvodce*. Vlčnov 1986, s. 31–32.
- 10 O vlčnovském kroji viz K o n d r o v á, Marta. Vlčnovský kroj. In: Mitáček, Jiří, ed. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013, s. 718–734.
- 11 H o r s á k, Antoš. *Jízda králů*. Kunovice: b. n., 1967. Rkp. 16 s.
- 12 Viz kupř. B é ň a, Matouš. Jízda o krále v Hornácku na Moravě. *Český lid* 1, 1893, s. 116–117.
- 13 *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Brno: Blok, 1966. 255 s.
- 14 P a v e l č í k, Jan. Pokus o výklad jízdy králů. *Zprávy muzea J. A Komenského*, 1957, č. 4.
- 15 B e n e š, Josef. *Vlčnovská jízda králů*. Vlčnov: Klub sportu a kultury, 1992. 34 s.
- 16 Pisemné sdělení autorovi ze dne 11. ledna 2016.
- 17 *Vojenské dějiny Československa, III. díl, (1918 – 1939)*. Praha: Naše vojsko, 1987. 583 s.
- 18 P a v l i c o v á, Martina. *Lidová kultura a její historicko-spoločenské reflexe: (mikrosociální sondy)*. Brno: Ústav evropské etnologie ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, pracoviště Brno, 2007, s. 107, 111. Etnologické studie; 3.

PaedDr. Jiří J i l í k (n. 1945), novinář, spisovatel, scénárista. Věnuje se mj. literatuře faktu, v níž se zabývá historií Slovácka a lidovými tradicemi. V sedmdesátých letech předsedal přípravnému výboru slavnosti s jízdou králů ve Vlčnově, od roku 1977 předseda a posléze člen programové rady těchto slavností.

Vlčnov Ride of the Kings in the Work of Jan Janča

Abstract

Jan Janča (1866–1928), a native from Vlčnov, a writer and journalist is the first author of the oldest description of the Ride of the Kings in Vlčnov. His work is almost forgotten and that is why two of his texts depicting the preparation and course Ride of the Kings were not taken into account in any scientific treatise.

After his studies in Olomouc Janča worked in the editorial board of Moravian Newspapers (Nainec, Slováké noviny, Slovač and others). From 1866 to the beginning of WW I he was an editor in chief of the Czech newspaper in Vienna and after the establishment of the Czechoslovak Republic he worked as a journalist in Olomouc and Brno. He left a work consisting of several novels and collections of short stories and also shorter newspaper genres, mainly feuilletons.

In his work Janča dealt with the Ride of the Kings twice. First time he dealt with it his short story *Dívčí půček*, which was published in 1916 as a part of the collection called *U nás pod Karpaty*. We follow the story of the eighteen-year old boy Tomáš from the moment when he is visited by his friends telling him that he was chosen to be a king by the village youth. The story is a picturesque description of the atmosphere in the village during preparations for the Ride of the Kings. The story is also valuable for the fact that the main character bears the some autobiographical qualities of the author.

The second text is more valuable even though it is a decade older because having a character of memoirs it has no features of fiction. Two years before his death there were twelve volumes of memories of the author's childhood published in Brno in the newspaper *Ruch* and they were called *Z Jožkových zápisků (From Joseph's Notes)*. He decided not to reveal his identity and the text was published under his pseudonym Kara Mustafa. The name of the village in which the author lives out his childhood is not mentioned in the text. Thus the text remained anonymous for its readers and without any response even in Vlčnov where most possibly the newspaper in which the memories were published was also unknown to its inhabitants. A lot of interesting information can be found in the text about preparations, about costumes and decoration of horses as well as about the Ride of the Kings in the times of his childhood, i.e. from the 70s of 19th century. Through this dating the work gained the character of the oldest literary source describing the Ride of the Kings in Vlčnov. Both texts have been available for both the lay and scientific public since 2008 as a part of a small anthology from the work of Jan Janča published under the title *Dívčí půček* by the Culture and Sport Club in Včnov.

Der Königsritt in Vlčnov im Werk von Jan Janča

Zusammenfassung

Der Verfasser der ältesten Beschreibung des Königsreitens in Vlčnov ist Jan Janča (1866–1928), ein aus Vlčnov stammender Journalist und Belletrist. Jan Jančas Werk ist jedoch fast vergessen und daher wurden bislang die beiden literarischen Texte, in denen er den Verlauf des Königsreitens in seinem Heimatort bearbeitete, in den Fachabhandlungen zu diesem Thema nicht berücksichtigt.

Janča war nach dem Studium in Olomouc in mährischen Zeitungsredaktionen (Našinec, Slováké noviny, Slovač und weitere) tätig, ab 1896 bis zum ersten Weltkrieg redigierte er tschechische Zeitungen in Wien, nach dem Entstehen der Tschechoslowakischen Republik arbeitete er in Zeitungsredaktionen in Olomouc und Brünn. Er hinterließ ein literarisches Werk, das aus einigen Erzählungsbänden und Romanen besteht, neben einer ganzen Reihe von journalistischen Texten, insbesondere Feuilletons.

Mit dem Königsreiten beschäftigte sich Jan Janča zweimal in seinem Schaffen. Erstmals in der Erzählung *Dívčí půček*, die er 1916 in der Sammlung *U nás pod Karpaty* (Bei uns unter den Karpaten) veröffentlichte. Die Geschichte des achtzehnjährigen Tomáš verfolgen wir seit dem Augenblick, in dem ihn die Burschen aus dem Dorf besuchen kommen und ihm mitteilen, dass er von der Dorfjugend zum Reiterkönig erwählt wurde. Die Erzählung erfasst ausdrucksvoll die Atmosphäre im Dorf während der Vorbereitungen. Die Geschichte ist für uns unter anderem auch dadurch wertvoll, dass der Held autobiografische Züge des Autors trägt.

Noch ergiebiger ist für uns der zweite Text von Janča, der zwar ein Jahrzehnt später entstand, jedoch die Form von Memoiren besitzt und daher frei von Fabulierungen ist. Die literarischen Erinnerungen an die Kindheit mit dem Titel *Z Jožkových zápisů* (Aus Jožkas Aufzeichnungen) erschienen in zwölf Fortsetzungen auf den Seiten des Brünner Blatts *Ruch* und zwei Jahre vor dem Tod des Verfassers. Dieser entschied sich, seine Identität nicht zu offenbaren und gab den Text unter dem Pseudonym Kara Mustafa heraus. Außerdem nennt er nirgendwo in den Memoiren den Namen des Dorfs, in dem Jožka seine Kindheit verlebt. Der Text blieb also für die Leser anonym und blieb auch in Vlčnov ohne Widerhall, wo mit größter Wahrscheinlichkeit niemand die Zeitung auch nur kannte, in der die Erinnerungen erschienen. Im Text finden wir eine Reihe von interessanten Angaben über den Verlauf der Vorbereitungen, die einzelnen Trachten sowie das Schmücken der Pferde und den eigentlichen Verlauf des Königsritts zurzeit der Kindheit von Janča, also Ende der siebziger Jahre des 19. Jahrhunderts. Mit dieser Jahresangabe erhält die Arbeit *Z Jožkových zápisů* den Charakter der ältesten literarischen Quelle zum Königsreiten in Vlčnov. Der Laien- und Fachöffentlichkeit sind seit 2008 beide erwähnten Texte zugänglich als Teil einer kleinen Auswahl aus dem Werk von Jan Janča, die 2008 unter dem Namen *Dívčí půček* vom Sport- und Kulturklub Vlčnov herausgegeben wurde.